

Titel: BREV TIL: Eli Fischer-Jørgensen FRA: Louis Hjelmslev (1950-06-25)

Citation: "BREV TIL: Eli Fischer-Jørgensen FRA: Louis Hjelmslev (1950-06-25)", i *Louis Hjelmslev og hans kreds*, s. 1. Onlineudgave fra Louis Hjelmslev og hans kreds:
https://tekster.kb.dk/catalog/lh-texts-kapsel_038-shoot-workidacc-1992_0005_038_EliFischerJogensen1948-51_0320/facsimile.pdf (tilgået 03. maj 2024)

Anvendt udgave: Louis Hjelmslev og hans kreds

Ophavsret: Materialet kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge det til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

L.Hj. til EFJ 25/6 50.

Til supplering (og muligvis korrigering) tager jeg nu dine overvejelser af 18/6 og 19/6 op til nærmere gennemgang.

EFJ 18/6 s. 1, ad 1: Det er din tanke, at den lingvistiske form (forstået både som form og formsmateriale) afgør elementantallet, ogsaa for substansbeskrivelsen, men at kategoriseringen kan (og eventuelt bør) ske uafhængigt i det vi her har kaldt den lingvistiske beskrivelse og i substansbeskrivelsen. Jeg tror, du kan godkende denne formulering af din tanke, og at den rammer det væsentlige deri. Det maa ogsaa have været det, der ligger i din slutbemærkning i Pike-referatet i sitid, og du er altsaa tilbøjelig til at fastholde det.

Jeg vil gerne til belysning heraf operere med tre eksempler, nemlig de to du har valgt og et tredje:

1) (Jf. dit eksempel under 'ad 1'): der findes 4 taxemer: i, x, u og o, hvoraf x indbefatter de to varianter e og m. Jeg véd ikke om du egentlig rigtig har fanet sagt hvad du vilde her: du siger at i, o og m kan beskrives som fortungevokaler, og det er nat. vis klart. Det afgørende for dit argument maa vel være, at ~~u~~ e og m kan (og eventuelt bør) beskrives substansmæssigt paa samme maade, selv om de er varianter af et og samme taxem. Følgende vilde da maaske bedre inddekomme din tankegang: et system paa fem taxemer, nemlig i, x, u, o, R, hvor x har varianterne e og m, saa at man fra substansen synspunkt kunde opstille seks:

i e m

u o R.

2) Dit eksempel 19/6 s. 5: Fransk med m i en anden kategori end n og R ("gn"), hvor man fra substansen synspunkt alligevel kan have interesse af at parallelisere

m n R

p t k

3) Dansk d og ~~W~~ D (dvs blødt d).

Jeg vil gerne bemærke følgende:

1. Selv om du havde ret i, at det kun er elementantallet, der bestemmes af den lingvistiske form, saa vil jo alene dette involvere, at substansbeskrivelsen forudsætter formbeskrivelsen. Her er min betragtning nøjagtig den samme som den, jeg fjorde gjældende efter dit Fiske-referat:
Elementantallet kan kun fastsættes gennem en afbildning mellem paradigmer, hvorved der opstilles kategorier, og substansbeskrivelsens opgave saa bl. a., og væsentligt, være at finde de relevante træk hos de saaledes forafundne elementers manifestation. I eks. 3 ovenfor vil det vise sig, at distinktionen mellem okklusiv og spirant ikke i dansk er relevant for taxemadskillelsen.

Tillige ad EFV 18/6
s. 2, ad 5:

2. Jeg synes jeg høit kan give min tilslutning til hvad du siger under 'ad 5' (jeg synes maaske blot ikke der ligger saa megen vægt paa om man siger 'former' eller 'dimensioner'; om realiteten er vi ganske enige). I nærværende sammenhæng kunde det have interesse at formulere det saadan, at fonetikerens (hvorved vi her saubart tænker paa fonologen, eller det man paa britisk vilde kalde the phonetician) skal levere en almen lære om mulige modsætninger, f. eks. okklusiv : spirant, alveolar : velar, nasal : oral, vokoiders aabningsgrader osv. Det er rigtigt nok, at han saa erklære, at for adskillige af disse mulige modsætninger er der et ubegrænset antal, men det er jo dog ikke meningen at han bare skal sige det, han skal ogsaa ud fra lingvistisk erfaring opstille et repertorium over hidtil observerede modsætninger og, om muligt, betingelserne for deres forekomst; men nat.vis, han saa være klar over at dette er en ufuldstændig induktion, og at der er flere saaligheder, som kan være uudnyttede i hidtil observerede sprog.

Fonetikerens opgave overfor et konkret sprog bestaar nu i at afbilde alle disse modsætningsmuligheder paa et bestemt, af lingvisten leveret system, og vel at mærke saaledes (dette er vist det væsentlige for os i øjeblikket), at hele det lingvistiske systems saaledes hierarki skal beskrives fra substansens synspunkt: samtlige kategorier som saadanne skal beskrives, saa vidt gørligt, ved relevante fonetiske modsætninger (f. eks. vokaler som de mest aabne, eller som rene klange, eller hvad det nu kan være, i modsætning til konsonanternes kategori, der altsaa har det modsatte relevante træk, eller eventuelt staar i modsætning til vokalerne ved i den relevante henseende at være unærkede, saa længe de tages en bloc qua kategori); inden for hver kategori tilsvarende for hver underkategori, under hver sidstekategori hvert taxem.

under hvert taxem samtlige varieteter af 1. grad, under disse samtlige varieteter af 2. grad, o. saal, v., og under hver varietet af sidste grad de variationer, som det er overkommeligt eller fra et eller andet synspunkt hensigtsmæssigt at beskrive. Jeg véd det ikke, men jeg tror, at du i din argumentation nu har bidt dig for ensidigt fast netop i taxemernes (maa-ske under indflydelse af Jakobson-Lots og mulig ogsaa i sin tid af Pike). Man maa jo huske paa, at ogsaa varianterne er lingvistisk givne former, og at det er dem, som fonetikerens faar udlæst, blot at de er ordnet i et hierarki af kategorier (variationer i varieteter, varieteter i taxemer, taxemer i højere kategorier, altsammen af flere grader). ~~XXXXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXXXX~~ Læs engang igen OSO s. 107-108, og se særlig s. 108 l. 20-22: fonetikerens materiale er de sidstevarianter, som lingvisten har kunnet opstille.

Den skal han sæbebejde, dvs analysere og syntetisere (kategorisere). Og ved denne bearbejdelse har han baade lov til at gøre hvad han vil, og pligt til at gøre alt muligt. Jeg tror vi til syvende og sidst er ganske enige om det. - For jeg kan ikke tænke mig at du vil bemærke at en af de væsentlige opgaver for fonetikerens er den at give en fonetisk begrundelse af variationernes sammenhæng under givne varieteter, af varieteternes sammenhæng under givne taxemer, af taxemernes sammenhæng under givne kategorier, saaledes som dette er leveret af lingvisten. Ad denne vej skal der vises kongruenser og inkongruenser, affiniteter og arbitræriteter, parallelismer og skævheder mellem form og substans, en opgave der er vigtig i sig selv, og som maagke ogsaa har den yderligere betydning, at man gennem en almen erfaringslære herom kan naa til at opstille hypoteser om stabilitet og instabilitet i fonemsystemer, og dermed forudsige mulige bevægelsesretninger under sprogforandringen, og udelukke andre. - Og modsat, jeg vil ikke bemærke at fonetikerens skal have lov til at tumle rundt med sine kategoridannelser ligesom han finder for godt. Han skal netop have lov at sige i eks. 1, at e forholder sig til a som o til B, og at opstille den nævnte parallelisme under eks. 2, men vel at mærke under fremhævelse af, at der her er inkongruens mellem den lingvistiske form (form 1) og substansen (form 2), hvilket igen vil sige, at han skal gøre det gennem en afbildning, hvor det væsentlige bliver at finde relevante træk og betingelserne for deres tilstedeværelse, saaledes at han bevæger det lingvistiske hierarkis trin adskilte, og stadig fastholder at der i det ene tilfælde er tale om taxemer og i det andet om varianter; han maa ikke konfundere disse, og han maa heller ikke lade dem ude af betragtning - hans opgave er tværtimod netop den at paapege en skævhed imellem form og substans.

Heraf slutter jeg, som ogsaa tidligere gentagne gange sagt, at den fonetiske beskrivelse af et givet sprog forudsætter to ting: en almen fonetik (som igen forudsætter en almen lingvistik, fordi dens opgave ellers bliver planløs og uendelig: paa den ene side kommer den til nytligt at handle om hik og host og nys, og paa den anden side tvinges den til det temmelig gamle at nøjes med at sige at der i hver dimension er uendelig mange modsætningsmuligheder) og den internt-lingvistiske beskrivelse af sproget. For den almene fonetik henter fonetikeren visse kategorier, som det er hensigtsmæssigt for ham at prøve at indføre i det forelagte materiale; og fra den internt-lingvistiske beskrivelse henter han andre kategorier (eller i hvert fald delvis andre kategorier, eller et bestemt udvalg af de almen-fonetisk givne kategorier). Han arbejder alt dette sammen, og en af hans opgaver, som ikke saa overraskende, er den, at han skal give den almene fonetik nyt erfaringsmateriale. - Derfor synes jeg ikke du kan have ret i, at det er nok, at den internt-lingvistiske beskrivelse leverer elementantallet; den leverer hele systemets samlede hierarki.

Hvis det er rigtigt, saa man fastholde, at substans beskrivelsen forudsætter forbeskrivelsen. Jeg synes ogsaa endnu, at fonetikken har sin egen form, og at denne form forudsætter form 1, og altsaa godt kan kaldes form 2. Indsiger, at man kan ikke i og for sig sige, at der er noget forudsætningsforhold mellem den fysiske beskrivelse af f. eks. et vokalsystem og den lingvistiske, og du anfører saa eks. 1; men mon du dog ikke har har overset, at e og æ er lingvistisk definerede varianter, og at fonetikken aldrig vilde komme til at beskrive dem, hvis lingvisten ikke gennem sin analyse havde fundet frem til dem og leveret dem til fonetikken med et forlangende om at faa dem beskrevet?

Det vilde være ufattelig rart, om vi nu endelig efter mange års diskussion kunde naa til et resultat, nemlig enten til at vi indtager hver sit standpunkt, eller at vi finder frem til et og samme standpunkt (hvilket sidste man skulde tro var muligt gennem fortsat argumentation). - Derfor vil jeg gerne endnu tilføje et par ord om den almene fonetik, noget, som vist spillede en særlig rolle for dig under Pike-diskussionen: Du har ret i, og Pike har ret i, at den almene fonetik har sin egen form, opstiller sit eget hierarki, er en for saa vidt uafhængig disciplin. Men du har ogsaa ret i noget, hvor Pike har uret, nemlig at grynt og hark og prust ikke hører med, fordi man saa have lov at indskrænke fonetikkerens opgave saaledes, at han, med deraf saaben ogsaa, for uforudsete muligheder, dog arbejder ud fra hidtil-erfaring om hvad der udnyttes lingvistisk og hvad ikke. Men denne

betragtning har et videre perspektiv:

Hvis man gennemførte Pikes synspunkter til den sidste teoretiske konsekvens, maatte man sige, at substansbeskrivelsen staaer og aner intet som helst om hvad der kan blive brug for. Hvorfra véd man overhovedet at det er lyd frembragte ad ~~æer~~-rhinolaryngologisk vej, der bliver brug for? Skyldes det ikke en almindelig erfaring om, at det er den, der sædvanlig udnyttes i sprogen? Det er bare saa indlysende, at man er tilbøjelig til at overse det. Men det er et faktum; substansbeskrivelsen indskrænker sit arbejdsomraade paa basis af erfaring, fordi hans arbejde allers blev baade uendeligt og umuligt. - Paa samme maade med kategorierne. Vi behøver vist ikke at fortabe os i, hvordan det er gaaet til, at fonetikerne skelner mellem vokaler og konsonter som en fundamental kategoriforskel; det er selvfølgelig fordi de meget godt véd, at det er hensigtsmæssigt for dem at operere med en saadan kategorisering, fordi den groft set næsten altid svarer til en lingvistisk kategorisering. - Ligesaa forlænge- og bagtænge- vok., rundede og urendede, osv. osv.

Derfor er dette med, at den almene fonetik er en af lingvistikken uafhængig disciplin, noget der kun har rent teoretisk interesse. Hvis man ikke havde lingvistikken, vilde fonetikerne ikke ane, hvad man skulde stille op. Man er ikke, og kan ikke være, henvist til sig selv.

Og derfor synes jeg stadig ikke du kan have ret i at den fonetiske form er blot en anden form end den lingvistiske, men ikke en form 2 der forudsætter den.

Men tror jeg, jeg har sat det udførligt og klart op, og jeg venter med spænding paa din reaktion.

Lad mig forresten endnu tilføje, noget, som kan spille en vis rolle. For mig er noget meget væsentligt "in all my endeavours in this field of study" det sammenlignende synspunkt. Jeg har set, og ser stadig det hele for mig som en bygning hvis formaal skal være at afgive et brugbart grundlag for sprog-sammenligning: sammenligning mellem sprogtraa inden for det enkelte sprogs udvikling, hvorved man kan beskrive og forklare forandringer (genetisk lingvistik); og sammenligning mellem forskellige, sideordnede sprog, hvorved man kan opstille en sprogtypologi. I de mange diskussioner i aarenes løb i og udenfor Lingvistikredsen har jeg felt en manglende forståelse for dette synspunkt; det er ligesom man vil lukke sig inde i idiosynkronien, bide sig fast i den enkelte sprogtilstand, ikke interessere sig for at se ud ad vinduerne paa de større sammenhænge. Det er for mig vigtigt, ja afgørende, at metoden og procedu-

ren anlægges saadan, at de direkte tilsigter sammenligning, afbildning af sprogtilstande paa hinanden. Det er hovedformaalet, ja formaalet simpelt hen. Jeg bemærkede det forleden: hvis man bærer sig ad som Bloomfield og Tozeby, og saa vidt muligt definerer hvert enkeltstykke ved dets relationsmuligheder, faar man ikke et system frem, der hensigtsmæssigt kan afbildes; og derfor skal man lade være, og blive staaende ved kategorier af større omfang. Men det er ganske samme grundsynspunkt, der faar mig til at se paa fonetikken som jeg gør: vi skal netop af fonetikerne have at vide, at hvad der i det ene sprog er taxoner er i det andet sprog varianter (som i eks. 1). Og derfor skal fonetikerne ogsaa overføre det sprogs lydssystem paa et andet (med overføre menes afbildes), og altsaa ogsaa rode rundt med sine kategoriseringer paa kryds og tværs. Og derfor skal han endvidere bygge paa sin viden om hidtil forefundne lingvistiske kategoriseringer. Og tage hensyn til det forelagte sprogs specifikke kategorisering.

I det ovenstaaende, der egentlig formalt altsammen var tilknyttet EFJ 18/6 s. 1 ad 1, har jeg nu utvivlsomt faktisk udtalt (og adskilt andet i dine skriftlige overvejelser, ogsaa ud over s; 2 ad 5. Det bliver ogsaa begrænset, hvad jeg mere faar tid til idag. Men jeg gaar videre lidt endnu.

EFJ 18/6 s. 1, ad 3: Tilslutning til at identitet er relativ; den konstateres paa hvert trin for sig. (Jeg havde ogsaa skrevet 4/6 s. 1 nederst at to paa et vist punkt identiske substanser godt paa næste punkt kan vise sig forskellige.)

(Anmærkning til denne paragraf ilgevræssom hos Madvig: Sig mig, sub rosa, det er vil ikke muligt, at du endnu fra pragmatologiens dage har en ren af huden med at tro at invarianter hører til den lingvistiske form og varianter til den fonetiske? Jeg synes undertiden du smækker lidt i den retning; sealedes ogsaa her under ad 3, første afsnit, slutningen. Det er nat. vis en frygtelig insinuation... Men om en har er fornøden, faas den fornødtlig i OSG s. 731)
(Hvad du skulde have sagt, er altsaa efter min mening: Hvis a og æ er varianter med samme funktioner (hvormed du her maa mene relationer, og altsaa mene: hvis a og æ er variationer) saa er det samme varietet, men ikke samme variation, og qua variationer er de baade sprogligt og fonetisk forskellige.)

Resten af hvad du har under 'ad 3' foreslaas diskuteret mundtligt. Som forberedelse hertil er det vist klogt om vi begge to læser hinanden igen. For jeg kan ikke tro, der vil vedblive at bestaa misforståelser. Ærkelig mærkeligt er det for mig, at hvad du siger s. 1 nederst - 2 øverst, er jeg jo således

enig med dig i, og det er jo netop det, der gør, at jeg slutter, at den fonetiske form forudsætter den sproglige; jeg synes heller ikke man skal sige den 'fysiske' form - og har jeg sagt det, har jeg da netop ment den fonetiske form - det drejer sig jo netop om en paa lingvistisk basis opstillet fysisk form, det er det man kalder fonetik (læren ikke om lyd, men om sproglyd). Er det da ikke klart, at fonetikken er læren om sproglyd, og at den derfor kan operere både med noget sprogligt og med noget lydligt?

ad 4

Tilslutning.

ad 5

se ovenfor.

ad 6

Formåentlig tilslutning. Kan en ønskes uddybes mundtligt.

ad 8

I henhold til det ovenfor udvilede mener jeg ikke det er sæn godt at sige at ~~den~~ den specielle fonetik er en sproglig disciplin; men det kan heller ikke med sikkerhed læses ud af dine ord.

Iøvrigt foreslås ogsaa her mundtlig drøftelse. Jeg står noget vakkende over for den nye inddeling i en form 1a og en form 1b, og din tale om hvad der sker før og efter hinanden inden for beskrivelsen af form 1.

ad 9

Fordden hvad jeg har sagt ovenfor blot dette: Fuldstændig tilslutning til at man skal beskrive manifestationen under eet, og ikke blot inden for kategoriernes; det vil jo nemlig blot sige, at man beskriver den samlede manifestation af den kategori, der indbefatter samtlige taxaer; men, som allerede sagt, fonetikeren har ikke lov at konfundere taxaer og varianter (eks. 1 her ovenfor) eller forskellige kategorier (eks. 2 her ovenfor). Skal vi prøve en analogi: I Tyskland under nazismen fandtes der jøder og ikke-jøder; ligesaa i Danmark i samme periode (indtil de flygtede); en 'race-substans-forsker' har pligt til at gøre rede herfor; men han har ogsaa pligt til at gøre opmærksom paa at der i Tyskland var en social og juridisk forskel, som ikke fandtes i Danmark (i hvert fald hvis man vil give en udtømmende beskrivelse, og en beskrivelse som sociologer og jurister og historikere kan have nogen glæde af). Han har pligt til at afbilde sin antropologiske forskel paa den forfatningsmæssige. Lad være at presse eksemplet - du forstår vist hvad jeg sigter til.

spørgs

Et spørgsmål vilde jeg gerne stille, til yderligere klaring: Hvorfor i alverden skulde man 'beskrive enkelttaxaernes manifestation før kategoriernes'? A quoi bon? Dermed er jeg enig i, at man skal opstil-

- s. 5 "Paradigmerne opstilles paa grundlag af rækkefølge": Dette kan jeg ikke indse; jeg mener de opstilles paa grundlag af komparation. *Eller hurt? (vs. opstilles paa gr. af relationer + rækkefølge)*
- s. 5 nederst (jeg vil gerne tage dette først): Tilslutning til hvad du siger om fransk; det er min usalige "pedagogik", som du - som den største teoretiker af os to, og det klarste hoved ikke har kunnet sluge. Men det er ikke derfor simpelt hen en tidsmessig, substancial rækkefølge; der kan adskillige paradigmer, uden at man fra førre pure-synspunktet véd hvilket der substancialt og tidsmessigt er 'først' (initialt) og hvilket 'sidst' (finalt) *paa grundlag af hensigten til at*
- s. 5 midt, og i almindelighed: Du har faktisk intet anført, som tvinger til at indføre en vektorrelation under konventionens. Det synes jeg er ganske morsomt, da du dog nu virkelig har anstrengt dig for at anføre noget saadant. Men saa dog ikke resultatet bliver, at vi kun har vektorrelation mellem tegn. - Det næste bliver isvrigt fra min side, at vi maaske ikke engang behøver vektorrelationen for tegnene; men man ikke ogsaa dér blot kan regne med forskellige paradigmer, idet man fra sprogbygningens synspunkt forholder sig agnostisk overfor hvilket paradigme der tidsmessigt manifesteres først og hvilket sidst? Saadan er det vist. Det vilde være dejligt at blive af ~~www~~ med den vektorrelation. Men det skal jeg ikke forlybe mig i eller tage endelig stilling til nu.
- Jeg kan hélt slutte mig til den afsats, der begynder med "Men maaske koster dette en smule lys", med ene undtagelse af den aller sidste bemærkning: "dette er en syntetisk operation", som jeg ikke forstaar hvad du mener med. - Jeg kan bare ikke indse, at det, du siger i denne afsats, fører frem til din berømte slutningseffekt i Pike-referatet; men nu har jeg vist sagt tilstrækkeligt om dette i det foregaaende.
- Næste afsats saa vi tale mundtligt om, ifald den indeholder (eller tilsigtes at indeholde) noget, som jeg ikke har taget stilling til i det foregaaende. Du har nemlig undladt barohjertig katalyse; du siger: "Initiale og finale paradigmer saa være opstillet inden"; men du siger ikke inden hvad. Men det maatte forstaar jeg heller ikke; jeg tror ikke det nytter at jeg gør indvendinger før jeg har faaet det forklaret; det er bare mig, der er dum.
- Tilslutning til afsnittet "Men jeg mener" osv. - men det har jeg allerede sagt ovenfor. Jeg kan bare ikke altid begribe dine formuleringer. Lige saa ting: Det kan da ikke være din mening, at man skal anbefale en procedure, hvor man hopper rundt imellem form og substans uden at disse 'hop' er nødvendigt? Hvis du nu efter overvejelse, og efter at have læst alt det ovenstaaende, gaar med til paany, at substansbeskrivelsen forudsætter den sproglige formsbeskrivelse, vil du val ogsaa gaa med til en procedure, hvor det forudsatte, altsaa sprogsformen, beskrives før det forudsatte, altsaa substansen? Er der noget som helst der tvinger til at vende denne procedure hélt eller delvis om? Nu saa det spørgsmål klares, ellers kommer vi aldrig videre. Vi har heret med det i tolv aar, og nu saa du hjælpe mig til at faa klarhed over, om de indsigelser, du har fremført, skal opretholdes eller ej; i ~~den~~ ^{den} fald skrinlægges hermed glossematikken, og det vilde være rart om det staae inden der udkom for meget af den. 124